

milost za film

Točno je da ima stvari na koje se ne vrijedi osvrati. I da se radi o bilo koj drugoj umjetnosti, složio bih se. Ali, radi se o filmu, za koji nam tek predstope borbe da mu se prizna status umjetnosti. Da, reći će te, ali to mu svaki već priznaje. Eh, lijepo. A onda? Umjetnost, ali kakva je njena bit, njena estetika? Citajte naše novinske kritike i zaključićeš te da je film neka polumjedost u zrakopranošnom prostoru između reportaže, uvodnika i didaktičko-naravoučenskih intencija, pri-repaka literature i još možda koječega. Traže se uzroci tapkana, impotencije našeg filma, a nije li možda tome kriva i opća zbrka u abecednim pojmovima, koja se očito manifestira kroz kritiku. Prepisujem doslovno osrvt na Premingerov film „Dobar dan tugo“ kritičara „Slobodne Dalmacije“ (Split, 28. XII. 1960): „Prava industrijska roba, precizno izradjena, pod-mazana i lakanirana; sve se sjaja, lica aktera, auto-strade i lukušne limuzine. I priča kao priča može da se prati, poput „Flas Gordona“ ili „Mandraka“. Ali što nam pruža ovaj film osim boja, obojenih glumaca, pričice o flertovanju oca i kćerke i malo cinizma posudjenog od Saganeve? Uglavnom ništa. Dokonač ječljad iz visokih francuskog krugova, ne znajući kako da ubiju vrijeme, „muče“ sebe s tim ljudavim brigama. Njihova samozvost i sebičnost pro-uzrokuje čak i jednu smrť, ali poslije svega toga grijehovi se (kao) otkupljivu tugom koja se javi pred ogledalom u sitne ure, poslije pijane noći, a nestane u krevetu nakon dolaska sna. Brav Preminger! Kad bi vi kažnjavali snobove s dva minuta tuge za prljavštine koje prave, oni bi postali zulumčari gorid onih iz doba turskog harana. Pa i ovakvi kavki su danas — dosta ih je.“ Ovakva kritika predstavlja uverdu za filmsku umjetnost, podsjeća na metod kojim je ždansko-zogovečka „estetika“ vrjednovala umjetničko djelo, srećom kod nas već davno previdjen u svim domenama osim, izgleda, filma. Evo zašto:

1. Kritičar uzima u razmatra-nje isključivo fabulu. A recite

mi, tko još izvodi zaključak o vrijednosti jedne opere na osnovu libreta, slike na osnovu prikazanog predmeta ili pjesme na osnovu motiva? Film, kao samosvojna umjetnost ima svoj ritam odvijanja u vremenu (to ga približava muzici), a u taj se pojam uklapa i intenzitet igre aktera, i montaže, i odnos zvuka, slike i riječi i ulogovi snimanja i t. d. i. t. d. Umjetnička istina izbija iz tog ritma, iz ironičnog ili zaljubljjenog pogleda kamere...

2. Sve daljnje točke su samo varijacije na isti nesprozum. Kritičar se pokazao potpuno imun za čisto filmske vrijednosti, i zato je pripisao Premingerovom djelu atributu (industrijska roba, lakiniran i t.d.) koji je izvrsno pristaj jednom drugom filmu radjenom po Saganovoj: „Izvjesnom osmješju“ Jean-a Négulescoa. Oba su u lukušnom dekoru, ali dok je taj dekor kod Négulescoa fals, stanički, ništavan, naivan, kod Premingera se stvaralački uklapa u konceptciju dela, dobija jednu dramaturšku komponentu i likovnu vrijednost. Ukratko, shvaćajući film površinski, naš kritičar nije bio u stanju razlikovati umjetnike od zanatlje.

3. U filmu, čini mi se, postoje i glumci. Upravo u njihovoj igri se manifestira Premingerova prisutnost u novoj (ili bolje, pravoj), jer su takvi bili i Einstein (i Wells) filmskoj umjetnosti, koja govoriti istinom malih pokreta, pogleda, nabranih obrava i skrivenih bljeskova u očima, a protiv deklarativnosti i antifilmskog verbalizma. A u takvoj koncepciji, Jean Seberg je živa poema mladosti u hodu, gesti, držati u najmanjem impulsu.

4. Ono o kažnjavanju je naj-teži apsurd. Snobovi su, jadni, najbolja kazna sami sebi, pa je ipak bolje što ih Preminger nije kaznio na način koji bismo mu mi sugerirali, metoda koje potječu upravo iz vremena turskih zulümara. A ne treba biti kritičar da bi se učula fina ironija s kojom Preminger gleda izvjesno društvo.

5. A montaža? A antipozicija tamnih i obojenih pasaža? A kamera? A muzika?

6. Još ču citirati François Truffaut-a, o čijoj ljudskoj i umjetničkoj angažiranosti nije potrebno ponavljati: „Dobar dan tugo“, to nije Francuska kako je naivno gleda Amerikanac, nego Francuska, pokazana Amerikancima onakvom kakvu je oni volje gledati, ali od jednog lucidnog i prezivrog Evropiljanina“ („Arts“, br. 66).

U istim novinama pišući o „Bjegu u lancima“, isti kritičar konstatira: „Humanistička nota ovdje je jako naglašena i zbog toga (pocrtao P. S.) film ima natprosječnu vrijednost“ (!??!) Ne i zbog toga, ne i to je jedna od komponenata... već betonski, zbog toga. Ako se humana ideja poveže sa umjetničkom vrijednosti, ništa bolje. Ali opet se vraćamo „nikome više ne pada na pamet reći da roman ima natprosječnu vrijednost zbog toga što ima naglašenu humanu notu. Isto važi za sliku, simfoniju, operu, dramu...“

Ovo je bilo o filmu kao tribini, govornici. A da o filmu kao historijskom priručniku. Doslovno: (radi se o Kavčićevom „Ak-ciji“) „Važnije je nešto drugo — radi li se ili ne o jednoj količko-toliko objektivnoj i historijskoj slici vremena“ („Vjesnik“, Zagreb, 25. VII. 1960) (potcrtao P. S.). Dakle, treba opet ponavljati da jeapsurdno i u krajnjoj liniji nedjeličito govoriti o objektivnosti, koliko u umjetnosti, toliko i u kritici, da je stvaralački akt esencijalno subjektivan, da je neangajirana, objektivna kritika iluzija ili akademizam. Već smo i zaboravili gorkakovljevske apsurdnosti o kazališnom režiseru koji treba proučavati debele historijske i etnografske priručnike, da ne bi slučajno Alcestu stavio na glavu šešir kakav se nije nosio u Molijerovo doba. Pa zašto da onda filmskog umjetnika ocjenjujemo po takvim antumjetničkim, štreberskim, muzejskim kriterijima?

Sve ovo skupa, ponavljajući, ne bi ni vrijedilo spominjanja, ne bi počeće da peri stalnih kritičara dvaju najvećih dnevničkih u Hrvatskoj, da ne stvara misifikaciju o naravi i smislu filma. Koristeći se pomanjkanjem tradicije, konjunkturu itd., oko našeg filma se okupila, što u „stvaralačkom“, što u kritičarskom poslu, čitava naslaga ljudi koji za filmsku umjetnost ne naručuju nikakvog stvarnog shvaćanja ni afinitetu. Predstoji pročišćavanje terena.

Petar SELEM

JOVAN ILIĆ O SUDBINI · W · BRANKOVE POEZIJE

Posle Daničićeve knjige „Rat za srpski jezik“ knjiga Brankovih pesama užurbala je našu čitaličku publiku toliko da se predviđala borba na smrtni život, pa je i vlasta moralna obratiti ozbiljnu pažnju na to. Dok je direktor gimnazije i autor knjige „Teorija poezije“ svojim gromopucatelnim kritikama grmeo po novinama svojom užasno naučnom snagom, bacajući anatemu na Brankove pesme, — najederal red vlasta zabrani Branku knjigu... Držao sam da je to tako vlasta uradila zbog one raskalasne strofe na kraju u pesni „Vragolan“, pošto sam i sam zameario Branku kada bi mi svoje pesme u rukopisu čitao u Beču, i on mi je tada obećao da će tu strofu zamjeniti drugom. Ali sad, sta da se radi? Kako beše ostalo nekoliko komada od knjige što mi ih Branko pre zabrane poslao iz Beča, prvo odnesem Steiću jednu, on je neće primiti iz tih istih užroka zbog kojih sam i sam bio protivan knjizi; od njega pošav kući svratim se uzgred Bata-Laki, tada bivšem ministru pravde...

Kako beše vreme ručku, on me zaustavio na ručku, i tu smo se više svladali po ručali, dok u po ručku skoči starac i dokopa neku knjižinu iz biblioteke, koja mu stajaše za ledjima, sa tvrdim kožnim moskovskim koricama od drveta, i reče: „Evo šta veći Karazmin!“ Pri pomenu imena Karazmin ja pretvrnuh sav... „E moj

Branko, propadosmo i ja i ti.“ pretih mu da ču je dati da se naštampa u „Podunavci“. On se našmeja, i prečitaš pesmu vratiti mi je natrag, uze akt koji mi je da se na prepisivanje (on beše tada glavni sekretar u Sovetu) i prepis, pa ode u svoju kancelariju.

Dinvo ruža napupila, Sred baštice, kraj potoka. Tu dolazi mlađa mama, Pak je ruži bijeseda: „O ružice, draga cvijeće! Koliko s' draga i lijepa, Još da nije trnja tvoga, Sve bi mome s tobom cvale Za kaljakom Kraljeviću, Na grudima Obliću, Na krilima Kraljatiću!“ To govorila mlađa mama, Pa uzeđe oštar nožić, Te posjeće ruži trnje, Uvenu joj cvjetak mili. Progovara djevojčica: „O, ružice, dobro moje! A o glavo, tugo moja! Da gdje ti je pamet twoja, Jer voljede bodlje cjeplat, No mirisat' dinvu ružu?“ Miris ruže lak je lahor Sto s' u vedro nebo diže! Tko će kvarit red prirode? Tko l' namet' okov duhu?

Suradnik, kad sam otisao u Sovjet (a bio sam tada praktikant u Sovjetu), dǎdoh u rukopisu ovu pesmu Steiću da je pročita i priredio.

IZBOR W iz listova i časopisa

LJUBAV I MODA ILI MODA MARJANOVA

Zajedničko ime — da ne misle razumno.

DEJAN DJURKOVIĆ: „Od Grifita i Caplina svetski film — misli. Od Miltona Manakija do Ljube Radicevića jugoslovenski film slika 24 sličice u sekundi i — ništa više...“

Za našu kinematografiju misle jedino crtni filmovi Vukotića i Mimice i amaterski radovi Matkavejeva, Rakonja i Pansini-

ja... Medutim, uglavnom su oni pravili naše filmove i zato naši filmovi takodje ne misle razumno, ili češće — ne misle uopšte. Ne znaju zašto, kada klima postoji, kada u književnosti imamo misli: Davida, Čosića, Svetu Lukića, Krležu, Andrića.

Stvaraoči naše filma vole mir i čuvaju se nemira...

Pojavila se reč „nije zgodno“. Pojavila se uime mira.

Pojavila se i vršlja po umetnosti.

U filmu — vlada...

Medutim — evo generacije pu ne milosti, stasali su oni koji je smešno pitati: „šta si radio za vreme okupacije?“ Oni, prvi koje je sloboda poslala na osnovnu školu — već diplomiraju univerzitete, već samoprovlažuju. Rodjeni su ovde i u ovome — za njih „nije u svijetu nema“... Ovo po kolenenju nema još ništa na savešt, „nije zgodno“ ne poznaje i ako ono kaže za kralja u novom odelu da je go, onda je on go i gotovo.

Da ima kraljeva u novom odelju, danas i ovde — to naš film neće da vidi.

A otkuda naše varalice, naše opasne veze, naš sladak život, naših 400 udaraca?

Prolazimo izgleda period našeg NEP-a, novonastala opšte jugoslovenske težnje za bogaćenjem. Gledajući, ne revolucionirajući, koja jede svoju decu, već izvesnu decu koja su zagrizula u revoluciju pod parolom: „smrt savesti a sloboda mundži“, mlađi čovek ili se hvata u opšte kolo, ili se povlači u sebe, ili se bori.

Mi koji se borimo, služimo se psihoanalitičkim metodama da pomognemo bolesnim drugovima, i onim uhaćenim u kolo i onim povučenim u sebe; mi otkrivamo izroke njihovih trauma i mi im ih iskreno saopštavamo...

U mačevanju i uopšte — udarci se pariraju protivardicima. Medutim, skoro je nemoguće parirati kada te neko bije iz mraka. Zato omladina toliko insistira na iskrenosti kao reflektoru naše mramore: osvetliti — po se tući...

Istorijaka i svetska šansa jugoslovenske umjetnosti i jeste upravo u mogućnosti da se iskreno bavi ovom, za ceo svet tako zanimljivom stvarnošću.

Ništa film ne pokušava da koristi svoju šansu. On se plasi isti ne.

Istina je proturečna, istina je relativna, istina je delimična, istina je jedna živa muka.

Istina — to je nemir.

Neka bude.

Mrtvina — mir, a živima — neka bude nemir neprestani.

(„Student“ br. 1-2, 1. 1. 1961.)

„POLJA“ uredjuju: Gojko JANJUŠEVIĆ, Tomislav KETIG, Pavle POPOVIĆ, Bogdana POZNANOVIĆ, Dejan POZNANOVIĆ, Miletka RADOVANOVIĆ i Milan A. TABAKOVIC. — Glavni i odgovorni urednik Dejan POZNANOVIĆ. — List izdaje NIP „Progres“, Novi Sad, Maksima Gorkog 20/I. — Tekući račun br. 151-1/1-514. — Redakcija „Polja“, Novi Sad, Maksima Gorkog 20/I, Tel. 33-60. — Rukopise treba slati otkucane na pisaču mašini. Neobjavljeni rukopisi se ne vraćaju. — Godišnja preplata 300 dinara. — Pojedini broj 30 dinara. — Stampa „Forum“, Novi Sad. — Vinjete: Ferenc MAURITS

Naš saradnik Mirko Mitoradović posao namer je tekst Jovana Ilića o sudbinu Brankove poezije sa napomenom: „objavljeno u časopisu na Školskom Arhivu“ (Beograd-Lakatnik), pa onda odustaje da li je ovakav sastav dostavljan rubrike „Trajanja“. Red.